

УДК 265.31/.34: 37.03

ББК 86.2

Микола Пришляк

## ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ЗГІДНО З УЧЕННЯМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

*У статті розглядаються питання екологічного виховання молоді згідно з ученням Католицької церкви. Наголошено на малодослідженості поставленої проблеми. Подано пропозиції щодо здійснення екологічного виховання молоді.*

**Ключові слова:** екологічне виховання, екологія, катехізація, церква, молодь.

У новітні часи життя людини просякнуте, можна навіть сказати, отруєне, непо-  
мірним індивідуалізмом. Однак за загальними деклараціями прав людини та її гідності,  
насправді, часто криється небезпека втрати справжньої гідності та позбавлення її фунда-  
ментального права: права на реалізацію власної свободи й на збереження життя.

Проблема екології полягає насамперед у вищезгаданому індивідуалізмі або, що на-  
віть більше, – в егоїзмі людини, який схиляє її бачити й сприймати себе абсолютним влас-  
ником усього, що її оточує. Тому вона й поводить з природою, з навколишнім світом, як  
із засобом досягнення своїх цілей, не звертаючи увагу на те, що природа, світ є домом як  
для неї, так і для інших, і має свої власні закони, встановлені Богом-Творцем.

Тому екологічна криза, що тепер набула загальнопланетарного характеру, створює  
реальну загрозу виживанню людства. Здається, що вже немає жодного місця на планеті,  
яке було б екологічно безпечним. При цьому визначальним для усунення екологічних  
проблем сучасності є формування екологічної свідомості, культури суспільства. Людство  
зазвичай бореться не з причинами, а з наслідками екологічної кризи, а часто й екологічних  
катастроф різних рівнів, тому необхідна істотна світоглядна переорієнтація. Сучасна еко-  
логічна ситуація, кризові явища в природі наштовхують учених на думку про необхідність  
вимагати нової ціннісної орієнтації в стосунках людини з природою, перегляду певних  
моральних норм, які регулюють поведінку людини в природі. Тому екологічна свідомість  
і культура є необхідними умовами для усунення глобальної екологічної кризи й від-  
вернення глобальної екологічної катастрофи, яка загрожує існуванню як людини, так й  
інших істот, створених Богом, а питання екологічного виховання та освіти молоді сьо-  
годні набувають першочергового значення.

Серед учених, котрі розглядали ці проблеми, слід виділити С. Баранову, Г. Білявсь-  
кого, Івана Павла II, В. Комендара, О. Лугового, Г. Пустовіта, Т. Саєнко, С. Третякова,  
М. Юрія та ін.

У наукових розробках з філософії та релігієзнавства недостатньо опрацьовані пи-  
тання щодо здійснення екологічного виховання молоді згідно із вченням католицизму.  
Відсутність наукового обґрунтування цієї сфери призводить до того, що більшість меха-  
нізмів, які функціонують у межах системи освіти, потребують удосконалення. Тому ме-  
тою нашого дослідження є значення екологічного виховання Католицькою церквою  
молоді.

Слід зазначити, що провідну роль в усуненні екологічних негараздів має відігра-  
вати неперервний процес екологічної освіти і виховання, який повинен починатися з  
раннього дитинства (дошкільний рівень), коли закладаються основи свідомого ставлення  
до навколишнього середовища, тривати впродовж усього життя людини – у школі, ви-  
щому навчальному закладі, після закінчення ВНЗ – й охоплювати всі вікові професійні  
групи. Бо, на жаль, екологічна освіта сьогодні не є пріоритетною в широкому й справж-  
ньому сенсі цього слова, не виконуються важливі та необхідні природоохоронні заходи  
щодо належного управління та охорони людиною природи [3, с. 300]. Крім того, сучасний  
стан науки вимагає від дослідників образно-інтуїтивного мислення, яке повинно стати на  
озброєння вищих навчальних закладів та усієї системи освіти [16, с. 20]. “... Знання

набувають величезної цінності, коли інтегруються всі відкриття про світ, людину, навколишнє середовище і досягається невидима, але така бажана рівновага особистості, світу і особистості зі світом”, – зазначають Г. Білявський і Т. Саєнко [4, с. 16]. А М. Юрій стверджує, що освіта – основна цінність, без якої неможливий подальший розвиток людства [18, с. 419].

В екологічній літературі визначають систему екологічної освіти та виховання: “перший етап – виховання любові до Природи, прагнення до безпосереднього спілкування з нею – усе це покладено в основу всіх засобів та методів екологічного виховання; другий етап – озброєння знаннями про основні закономірності генези Природи, складні еколого-адаптаційні та еволюційні взаємостосунки між людиною та природою, необхідність осмислення та врахування вразливості її структури та обмежені можливості самовідновлення після нанесеного людською діяльністю Природі збитку; третій етап – виховання екологічної культури, що включає в себе формування професійної екологічної освіченості та прищеплення відповідних умінь та навичок, формування екологічної свідомості та передбачення, культури відчуттів, культури поведінки в природному середовищі, екологічної культури праці та споживання “дарів” довкілля; четвертий етап – виховання громадянської відповідальності за стан національного довкілля, як підсумок усієї діяльності по вихованню любові до Природи і формуванню особистісної екологічної культури” [11, с. 7].

Негативні зміни в природному середовищі під впливом зростаючої сукупної виробничої потужності людства набули в другій половині ХХ ст. значного прискорення, а отже, відповідь на них також має бути адекватною не лише за змістом, а й щодо часу. Збереження планети залежить і від якості, і від темпів формування екологічної свідомості та екологічної культури, що відбувається в процесі екологічного виховання.

Екологічне виховання – це цілеспрямований вплив на особистість на всіх етапах її життя за допомогою розгорнутої системи засобів та методів, що має на меті формування екологічної свідомості, екологічної культури, екологічної поведінки, екологічної відповідальності [15, с. 45]. Основною метою виховання є створення умов для повного розвитку й самореалізації автономної та водночас включеної в соціальну систему, спільноту, відповідальної та обов’язкової у своїх діях і вчинках особистості [6, с. 84].

На думку сучасного богослова Фогта Маркуса, екологічна освіта та виховання спираються на три аспекти, а саме:

1) побачити – сенсифікація сприйняття природи, що полягає в уважному ставленні до умов навколишнього світу, яке часто є першим кроком до того, щоб переосмислити власні погляди, систему цінностей і способи поведінки. Саме у високотехнізованому та урбанізованому світі завдання освіти і виховання полягає в тому, щоб сприймати природу в її неповторності, красі та багатогранності. Тому в основі освіти є радість і бажання творити, а не представлення негативних екологічних сценаріїв. Цей чуттєво-естетичний підхід до природи є передумовою того, щоб навчитися любити й відповідально ставитися до Сотвореного. Для цього є однаково важливим і досвід пізнання природи в найближчому оточенні, розвиток відчуття, естетичні підходи, дотримання традицій, які знайомлять з елементами природи, ритмом пір року. Християнське екологічне виховання веде до релігійно-споглядального поглиблення ставлення до природи, як творіння і дару Божого. Це є основою чуттєвого ставлення до Сотвореного, у якому людина не тільки керується можливостями розпоряджатися природою, а й тим, що вона сама є її частиною і може знайти в культурному, естетичному й релігійному стосунку до природи багато коренів власного існування;

2) оцінити – розвиток усвідомлення проблемних зв’язків. Відповідне усвідомлення екологічної проблематики є неможливе без тісного поєднання питань захисту навколишнього середовища, економічного розвитку і загальної соціальної справедливості. Таке інтеграційне бачення є в основі ідеї сталого розвитку. Освіта, яка орієнтується на ідеї зба-

лансованості, мусить розвивати здатність мислити системно і зважати на взаємовплив наукової, технічної і соціокультурної сфер. У цьому сенсі екологічна проблематика спонукає до того, щоб по-новому переосмислити основні питання етичної орієнтації в сучасному суспільстві, технічних можливостей, а також ролі людини в природі. Ідея сталості передбачає такий спосіб життя, який орієнтований не максимальна на споживання, а на соціально й екологічно відповідальний добробут. Такий підхід піднімає питання майбутніх перспектив для нашої культури та необхідних масштабів орієнтування і правил для їх тривалої підтримки;

3) діяти – розвиток основних компетенцій. У цьому контексті мова іде не лише про знання, а й про відповідні дії. Згідно з програмою Agenda 21 освіта повинна допомогти змінити життєві звички людей з огляду на спосіб споживання і виробництва. Як показали емпіричні дослідження, саме покращення екологічних знань ще не гарантує бережного ставлення до довкілля. Вирішальною є орієнтація навчального процесу на особистий світ з його досвідом, способом спілкування і можливостями діяти. Сенсibilізація завдань охорони Створеного повинна привести до того, що бережливе ставлення до довкілля стане частиною самооцінки кожної людини. Навчальною метою є поєднання знання і совісті, емоційних преференцій і практичних дій [19].

Основним елементом екологічної діяльності є участь у політичних і суспільних процесах. Важливими тут є залучення цивільного суспільства: вміння мотивувати інших до співпраці, залучати до дискусій, ефективно співдіяти, вирішувати конфлікти, заявляти про свою позицію через різноманітні управлінські інстанції, політичні та економічні об'єднання і засоби масової інформації, знаходити спонсорів і т. д.

Одним із найважливіших моментів при цьому є не тільки орієнтування на знання про загальні зв'язки, а й уміння виділити своє поле діяльності згідно з власною заангажованістю. Проведення і супровід цих різноманітних навчальних процесів є необхідною підготовкою для того, щоб діти, молодь і дорослі могли відповідно до їх можливостей брати активну участь в організації майбутнього життєздатного суспільства.

Вагомою в процесі екологічної освіти та виховання є роль церкви, яка однією з найперших серед суспільних інституцій глибоко усвідомила екологічну проблему і навчає про покликання людини у світі, про її завдання шанувати Боже створіння – природу та дбайливо ставитися до навколишнього середовища. Основою існування церкви та її діяльності є виконання слів Христа: “Ідіть же по всьому світу та проповідуйте Євангеліє всякому творінню” (Мр. 16, 15). Завдання, яке Ісус доручив апостолам, залишається актуальним і сьогодні, і становить суттєвий вимір життя та діяльності церкви.

Місійне послання випливає із самої природи церкви, призначеної для спасіння людини та освячення всього світу. Церква здійснює свою пасторальну діяльність у трьох основоположних вимірах. Перша пастирська дія включає в себе пряме поширення Євангелія, катехізацію, навчання, проповідь і т. д. Друга – це молитва, прослава, поклоніння і всі літургійні богослужби. До третьої належать свідчення віри у практиці поведінки та діла милосердя. Ці три дії органічно пов'язані між собою.

Потрійна структура всієї пасторальної праці – Євангелізація, Богослужіння та Діяконія – має також свій екологічний вимір, без якого не може бути здійснене загальне послання церкви.

Пасторальна діяльність в екологічному вимірі полягає в душпастирському піклуванні про людей, які творять церкву, є членами парохій, щоб оживити їх духовне життя, вказати на необхідність відповідального ставлення до створіння, правильного використання дарів Божих, допомогти їм побачити світ – природу як Боже створіння.

В Апостольському листі “Ecclesia in Europa” папа Іван Павло II пише, що “... служіння Євангелії надії означає по новому ставати на захист правильного використання благ землі, спонукаючи до уважної турботливості, яка не лише захищає життєві

простори природи, але, насамперед, оберігає якість життя людей, приготівляючи майбутнім поколінням середовище, яке краще відповідає плану Творця” [7].

Катехізис у цьому плані займає важливе місце, адже він формує віру в Бога-Творця, який довірив нам дари свого світу на відповідальне управління. Людина з пошаною повинна ставитися до Його створіння, що буде свідченням пошанування самого Творця. На думку М. Біланича та с. Августина Зейкан, метою використання в катехизації екологічної тематики є розуміння учасниками катехізи, що цей світ Бог дарував людині для щасливого життя не лише тепер, а й наступним поколінням, тому потрібно бережливо порядкувати в природі, не знищувати її, тобто мати правильне розуміння природи у зрілій вірі [2, с. 32].

Папа Іван Павло II зазначив, що молодь потрібна церкві, щоб вона завжди залишалася юною [8]. Молодь через віковий фактор і молодечий запал є найбільш динамічною частиною мирян і може стати потужним осередком її розвитку. Сучасна молодь, підкреслював папа Іван Павло II, прекрасно розуміє, що науково-технічний прогрес здатний не тільки принести нові матеріальні блага, а й забезпечує людям більший доступ до знань. Наприклад, на його думку, бурхливий розвиток інформатики примножує можливості людини пізнавати нові відкриття, відкриває доступ до інтелектуальних і культурних багатств інших народів. Новітні засоби зв'язку сприяють значнішій участі людини в житті світу і всезростаючому обміну ідеями. Досягнення у сфері психології, біології допомагають людині краще пізнати себе, свою глибинну суть [5, с. 86–87].

В.І. Комендар зазначає, що цілеспрямований процес формування відповідального ставлення студентів до природи в усіх видах навчальної, суспільно корисної діяльності та спілкування з природою складають сутність екологічної освіти і виховання, які конкретизують і поглиблюють основну мету – формування екологічної культури, екологічної відповідальності [10, с. 5].

Про рівень розвитку екологічної відповідальності студентів зазначає і С.І. Третякова, яка стверджує, що екологічна відповідальність залежить від рівня розвитку соціальної відповідальності, яка є універсальною формою зв'язку і взаємозалежності особистості та суспільства [17]. С.В. Баранова вказує, що соціальна відповідальність визначає особистість із погляду виконання нею тих вимог, які висуває суспільство. Соціальна відповідальність виражає міру участі особистості й соціальних груп у їхньому моральному удосконаленні та удосконаленні їхніх соціальних відносин [1, с. 36].

Таким чином, розвиток відповідального ставлення до природи передбачає формування здатності й можливості особистості свідомо, а отже, цілеспрямовано, добровільно, виконувати вимоги й вирішувати завдання морального вибору, досягаючи певного результату. У цьому контексті метою поведінки студентів повинні бути такі вчинки, які спрямовані на підтримку відтворюючих сил природи, на збереження природи для майбутніх поколінь. Добровільне, вільне дотримання моральних вимог, пов'язаних зі ставленням до природи, передбачає переконаність у необхідності такої поведінки, а не страх за можливий осуд з боку оточуючих. Саме переконаність дозволяє людині протидіяти будь-якому впливу, а також долати свої сумніви, які не відповідають екологічній необхідності [16, с. 23].

Екологічна відповідальність, як інтегральна якість особистості, як елемент свідомості, є формою прийняття системи відповідальної залежності людини та природи. Вона характерна вищою мірою позитивним ставленням до суспільних потреб і заснована на глибокому розумінні своїх вчинків, в усвідомленні цінності та соціальної ролі в екологічній ситуації.

Сьогодні одним із головних завдань вищих навчальних закладів повинно бути створення оптимальних умов для формування екологічної відповідальності сучасної студентської молоді. Необхідно звернути увагу на процес засвоєння студентами екологічних знань, який повинен сприяти становленню їх екологічних переконань як стержневого ком-

понента екологічної відповідальності. Екологічні переконання – це суб'єктивне відношення людей до природи, яке розкриває знання про її значення для людини, про організованість та еволюцію природи, чуттєво пережиті і включені в ті аспекти свідомості, що пов'язані з розумінням ідей бережливого гуманного ставлення до природи [14, с. 9].

Навчально-виховний процес вищих навчальних закладів повинен бути спрямований на формування потреби в спілкуванні з природою, інтересу до пізнання її законів, переконання в соціальній обумовленості ставлення людини до природи тощо. О. Геревич висловлює думку, що “жодна словесна інформація, хай навіть підкріплена чудовими ілюстраціями, фотоматеріалами (прозірками, світлинами), кіно- чи відеофільмом, не замінить живого сприйняття природи... Побачене й відчуте при безпосередньому спілкуванні з навколишнім середовищем легко засвоюється й відтворюється в пам'яті, спонукає логічно мислити, робити власні висновки, знаходити свої, оригінальні пояснення, а не просто уявляти ті чи інші явища, окремі об'єкти зі слів викладача, вчителя, керівника гуртка” [5].

Крім того, впровадження екологічної катехізи у вищих навчальних закладах має на меті ввести студентів у християнський світ, ознайомити їх з християнськими цінностями Божого створіння. До таких цінностей належать: поняття про Бога-Творця, взаємодію людини та світу, любов і Бог, любов і створіння, екологічний гріх та його наслідки.

Церква прагне надати молоді глибші знання про віру у створіння. Для розвитку екологічної свідомості молоді потрібно активніше залучати їх до молодіжного парохіяльного життя церкви щодо збереження створіння, у цьому допоможуть: щонедільні молодіжні парохіяльні зустрічі, пов'язані з вирішенням екологічних проблем; показ фільмів освітньо-формативного характеру на екологічну тематику; організація походів у гори, ліси, парки; екскурсії; виїзні реколекції та християнські табори. На думку О. Лугового, у літніх таборах, які часто проводяться із християнською молоддю, доцільно було б разом із традиційною працею (реставрація монастирів, духовні розмови з учасниками табору та ін.) проводити й екологічні акції, екскурсії, знайомитися з місцевою флорою та фауною тощо [12, с. 25].

Таким чином, можна констатувати, що християнське екологічне виховання веде до релігійно-споглядального поглиблення стосунку до природи, як творіння і дару Божого. Це є основою чуттєвого ставлення до Сотвореного, у якому людина не тільки керується можливостями розпоряджатися природою, а й тим, що вона сама є її частиною і може знайти в культурному, естетичному й релігійному стосунку до природи багато коренів власного існування. А молодь, як основна рушійна сила у суспільстві, цього потребує особливо.

1. Баранова С. В. Професійна відповідальність в управлінській діяльності (соціально-психологічний аспект) : монографія / С. В. Баранова. – Луганськ : Світлиця, 2006. – 200 с.
2. Біланич М. Виховання поваги до навколишнього середовища в катехізі / М. Біланич, с. Августина Зейкан // Матеріали міжнародного науково-практичного семінару “Відповідальність за Створіння і сталий розвиток Верхнього Потисся”, (16–27 травня 2008 р., м. Ужгород) / відп. ред. О. М. Бокотей. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2008. – С. 30–36.
3. Білявський Г. О. Нові концептуальні підходи до розвитку екологічної освіти в Україні на початку XXI ст. / Г. О. Білявський, В. М. Боголюбов // Наукові записки НУКМА. Спецвипуск. – 2000. – Т. 18. – С. 300–305.
4. Білявський Г. О. Екологізація освіти – важливий напрям екологізації економіки : [Екологія і освіта. Екологія і економіка] / Г. О. Білявський, Т. В. Саєнко, О. В. Пашенко // Екологічний вісник. – 2010. – № 1. – С. 16–17.
5. Геревич О. Проблеми екологічної освіти і виховання молоді у контексті сталого розвитку / О. Геревич // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції “Відповідальність за Створіння і сталий розвиток у Центральній і Східній Європі: досвід Польщі і України”, (7–9 грудня 2007 р., м. Ужгород). – Ужгород, 2007. – С. 25–31.
6. Головатий М. Ф. Соціологія молоді : курс лекцій / М. Ф. Головатий. – 2-ге вид. переробл. і доповн. – К. : МАУП, 2005. – 304 с.
7. Іван Павло II. Апостольський лист “Ecclesia in Europa” [Електронний ресурс] / Іван Павло II. – Режим доступу : [http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost\\_exhortations/documents/hf\\_jp-ii\\_exh\\_20030628\\_ecclesia-in-europa.html](http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_20030628_ecclesia-in-europa.html).

8. Іван Павло II. Послання до молоді всього світу "Parati Sember" [Електронний ресурс] / Іван Павло II. – Режим доступу : <http://www.management.com.ua/vision/vis015.html>.
9. Иоанн-Павел II. Бог, багатий милосердием / Иоанн-Павел II // Символ. Журнал християнської культури при Славянської Библиотеке в Париже. – 1981. – S. 62–103
10. Комендар В. I Проблеми екологічного виховання молоді : навч. посіб. / Комендар В. I. – Ужгород : Патент, 1994. – 84 с.
11. Кононенко П. П. Україна: природа, людина, екологія : метод. посіб. / П. П. Кононенко, В. В. Сніжко, М. П. Кононенко. – К. : Міленіум, 2005. – 98 с.
12. Луговой А. Экологическое воспитание християнської молоді / А. Луговой // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції "Відповідальність за Створіння і сталий розвиток у Центральній і Східній Європі: досвід Польщі і України", (7–9 грудня 2007 р., м. Ужгород). – Ужгород, 2007. – С. 23–25.
13. Прокопенко О. Екологічне виховання учнів у процесі вивчення біології / О. Прокопенко, Т. Демидова // Рідна школа. – 2005. – Березень. – № 3. – С. 72–75.
14. Пустовіт Г. П. Філософсько-культурологічний аспект у екологічній освіті / Пустовіт Г. П. // Шлях освіти. – 2002. – № 3. – С. 7–11.
15. Организация экологического образования в школе / [под ред. И. Д. Зверева, И. Т. Суравегиной]. – Пермь, 1990. – 150 с.
16. Саенко Т. В. Екологічна освіта в Україні – досягнення і перспективи / Т. В. Саенко // Екологічний вісник. – 2004. – № 5. – С. 20–24.
17. Третьякова С. I. Роль вищого навчального закладу у формуванні екологічної відповідальності майбутніх педагогів [Електронний ресурс] / С. I. Третьякова. – Режим доступу : [http://www.rusnauka.com/34\\_NIEK\\_2013/Psihologia/8\\_150800.doc.htm](http://www.rusnauka.com/34_NIEK_2013/Psihologia/8_150800.doc.htm).
18. Юрій М. Ф. Людина і світ / М. Ф. Юрій. – К. : Дакор, 2006. – 460 с.
19. Vogt M. Vom Umweltfrust zur Schöpferfunktionslust: Christliche Bildung für eine nachhaltige Entwicklung [Електронний ресурс] / M. Vogt. – Режим доступу : <http://www.ccee.ch/index.php?&na=2.1.0.0.d>.

*This article addresses the environmental education of young people under the teachings of the Catholic Church. Insufficiency of set problem was emphasized. Suggestions for the implementation of environmental education of youth.*

**Keywords:** *environmental education, ecology, catechesis, church, youth.*

**УДК 111.32: 230.1**

**ББК 87.21**

**Володимир Сабадуха**

## **ГЕНЕЗА ПОНЯТЬ ОСОБИ Й ОСОБИСТОСТІ В ХРИСТІЯНСТВІ\***

*У статті проаналізовано еволюцію понять "Особа" й "особистість" у християнстві. З'ясовано, що спільним у них є здатність бути суб'єктом діяльності. Виявлено вплив тринітарної проблематики на формування змісту поняття особистості. Доведено, що поняття "особистість" означає найвищий рівень людської досконалості.*

**Ключові слова:** *особа, особистість, християнство, Свята Трійця, досконалість, ієрархія, субординація, рівність, координація.*

Навколо понять "Особа" й "особистість" іде світоглядна боротьба з часу їх виникнення. За їхній зміст боролися й боряться теологи, філософи, юристи, критикуючи й заперечуючи один одного. У цій ситуації варто повернутися до їхніх витоків. У християнській релігії під Особою розуміють Бога, який є першоначалом буття й досконалим суб'єктом діяльності; юристи розглядають фізичний і юридичний суб'єкти, наділені свідомістю й відповідальністю, а на побутовому рівні – це окремий індивід. Для позначення рівня соціалізованості людини, її видатних якостей, індивідуально-психологічних особливостей уживається поняття "особистість". Крім світоглядних проблем, існують ще труднощі перекладу. Так, латинське слово "persona" українські пере-

\* Дослідження й публікація здійснено за рахунок спонсорської допомоги голови Івано-Франківського об'єднання "Просвіта" ім. Т.Г. Шевченка п. С. Волковецького.